

«کشف الغمہ فی معرفۃ الأئمة»

عبدالکریم پاکنیا

«کشف الغمہ» چنان که از نامش پیداست، در موضوع آشنایی با زندگی و شخصیت پیشوایان معصوم علیهم السلام نگارش یافته است. این اثر در حقیقت، یک دوره کامل امام‌شناسی و مجموعه‌ای مستند و متقن در فضایل و مناقب اهل بیت علیهم السلام و یکی از مهم‌ترین منابع شیعی در این موضوع است.

متفکر نامدار شیعه، علی بن عیسی اربلی در این کتاب با قلمی شیوا و عباراتی آسان به تشریح اندیشه‌های کلامی شیعه می‌پردازد. او با طرح مسائلی همچون: ضرورت امامت، تبیین جایگاه آن در جامعه اسلامی، نکته‌های مهم تاریخی، فضایل و مناقب، علت شهادت هر یک از ائمه اطهار علیهم السلام، فرزندان، سخنان آن بزرگان و ناگفته‌های بسیاری را برای مخاطبان موافق و مخالف خود روشن می‌سازد.

امانت در نقل حدیث، استناد به منابع معتبر تشیع و تسنن، برخورداری از متن استدلالی، رفع شبهات احتمالی، پاسخ متقن و انکارناپذیر به برخی پرسشها و بهره‌گیری از عبارات نغز و لطیف و سروده‌های زیبا در پایان هر بخش از زندگی امامان معصوم، علیهم‌السلام از سایر ویژگیهای این اثر گرانسنگ است. محدث اربلی با استشهاد به آیات و روایات و نقل برخی احادیث به تفسیر آیات مربوط به ولایت و امامت پرداخته، در صورت نیاز، معنا و شأن نزول این آیات را بیان می‌کند.

این کتاب، بهترین ارمان برای مشتاقان اهل بیت علیهم‌السلام و منبع خوبی برای خطیبان و واعظان و برآورنده آرزوهای پژوهشگران در عرصه دین و مذهب است.

شیخ جمال‌الدین احمد بن منیع حلّی، عالم و ادیب معاصر اربلی، ضمن نوشتن تقریظی بر این کتاب، چنین سروده است:

أَلَا قُلْ لِجَامِعِ هَذَا الْكِتَابِ يَمِينًا لَقَدْ نَلْتِ أَقْصَى الْمُرَادِ

به نگارنده این کتاب بگو، سوگند! که خوب، حقّ مطلب را ادا کردی و به مقصود خود نایل شدی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

وَ أَظْهَرَتْ مِنْ فَضْلِ آلِ الرَّسُولِ بِتَأْلِيفِهِ مَا يَسُوءُ الْأَعَادِ

تو با انتشار فضایل خاندان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در این کتاب [دل دوستان را شاد] و مخالفان و دشمنان آنان را ناراحت کردی.

مؤلف، «کشف الغمّه» را در سال ۶۷۸ ق - یعنی در اواخر عمر شریف خویش - به پایان برد. چاپ سنگی این کتاب در سال ۱۲۹۴ ق انجام یافته و از آن به عنوان نسخه اصلی برای چاپهای بعدی استفاده شده است.

ترتیب مطالب کشف الغمه

اربلی پیش از آغاز بخشهای اصلی کتاب، به توضیح مطالبی چون: معنای آل و عترت و فرق آن با اهل پرداخته است. آن‌گاه، حدیث غدیر را پیش کشیده و با استناد به نقل راویان متعدد و مورد اعتماد اهل تسنن، ولایت و امامت علی علیه السلام را اثبات می‌کند. وی در ادامه، این پرسش را طرح می‌کند که چرا امامان معصوم علیهم السلام ۱۲ عدد هستند و پس از نقل جوابهای متعدد، تصریح می‌کند که اینها همه استحضانات ظنی هستند و اینکه به نظر وی این مسئله، نقلی و توقیفی است و با نص صریح پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ثابت شده است.

دقت در فهم احادیث، تبیین فصلهای تاریخی و سیره اهل بیت علیهم السلام و تسلط بر فن مناظره و استدلالهای متین، تبحر وی را در علم کلام و تاریخ برای مخاطبان، کاملاً آشکار می‌سازد.

ندای تقریب

از مهم‌ترین روشهای اربلی در تنظیم و ترتیب «کشف الغمه»، احترام به آرا و افکار اهل تسنن و تقدیم منابع آنان - در استنادات فضایل و مناقب اهل بیت علیهم السلام - بر روایات شیعی است و این جهت، در پذیرش کتاب و محتوای آن برای اهل سنت دارای اهمیت ویژه‌ای است.

علامه شعرانی رحمته الله در این باره می‌گوید: «کتاب کشف الغمه چون شامل اخبار عامه و خاصه است در مناقب ائمه اثنا عشر علیهم السلام و عبارات آن در غایت فصاحت و مشتمل بر اشعار نیکو [است]؛ و از آنچه بر طبع گران آید و ذوق سلیم را ناگوار باشد و از اخبار بی‌اسناد و از توهین و سب، نسبت به علمای عامه و لعن و طعن آنان خالی است و بسیار از آنها به تکریم نام می‌برد؛ مثلاً: صدیقی الفاضل

فلان الحنبلی و یگانه روزگار در فضل و علم ابوعثمان جاحظ،
و...»

آری، یکی از مهم‌ترین امتیازهای «کشف الغمّة» آزاداندیشی و دوری از هرگونه تعصّب خشک و تندروی است. مخالف و موافق شیعه بر این کتاب به دیده احترام می‌نگرند و از منابعی است که در ۸ قرن گذشته، علمای اسلام بدان استناد کرده‌اند؛ بدون اینکه غبار فراموشی آن را فرا گیرد. علت آن، این است که اربلی در کتاب خود، گذشته از اینکه از منابع معتبر اهل سنت به صورت گسترده بهره می‌گیرد و استدلالهای خود را مستحکم‌تر می‌کند، از علما و بزرگان و حتی خلفای آنان به احترام نام برده و نوعی ادب و اخلاق اسلامی را رعایت می‌کند. این روش، بدین خاطر برگزیده شده است تا اگر خواننده‌ای از اهل سنت به این منبع مراجعه کرد، مؤلف را به تعصّب، عناد و تندروی متّهم نکند و از مطالعه کتاب آزرده نشود.

مرحوم اربلی در تمام بخشهای کتاب سعی می‌کند نخست، فضایل و مناقب هر معصوم علیه السلام را از منابع مورد قبول اهل سنت، بیان، و سپس به احادیث و روایات شیعی استناد کند. او به این وسیله، سخن حق را از زبان مخالفان آن بیان کرده، آنان را از انکار باز می‌دارد. دو نمونه از استندهای اربلی را در این‌باره می‌آوریم:

۱. راوی در باب فضیلت بنی‌هاشم، پس از نقل سخنانی از ابی‌عثمان عمرو بن جاحظ - که چکیده دو رساله وی است - می‌گوید:

«ابن جاحظ از نامداران جهان اسلام و از افرادی است که در فضل، علم، هوشیاری و اطلاعات گسترده و آشنایی [او] با دقیق‌ترین مسائل ریز و درشت،

تردید و وجود ندارد. وی شیعه هم نبوده است تا متهم شود؛ بلکه فردی عثمانی و مروانی است. تألیفات فراوان وی، شاهد این حقایق است؛ اما با همه اینها در دو مسئله خویش با استدلالهای قرآنی و برهانی، فضیلت خاندان بنی هاشم و برتری امیر مؤمنان، علی علیه السلام را با وجوهی انکارناپذیر اثبات می‌کند؛ به گونه‌ای که هیچ تردیدی در مخاطب باقی نمی‌گذارد و حقیقت، مانند صبح روشن بر وی آشکار می‌شود. اگر اعتقاد وی هم، چنین بود، چه بهتر؛ اما به یقین طبق گواهی آثارش او این اعتقاد را قبول نداشت؛ بلکه خداوند متعال، زبان او را به اظهار حق ناطق کرد تا حجتی بر وی در دنیا و آخرت باشد ...»^۱

۲. اربلی، خطبه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام، را که در نوع خود بی‌نظیر است و از جهات متعددی برای اثبات حق، گویاترین و محکم‌ترین سند است، از افراد معتبر اهل تسنن به روایت عمر بن شبنه از کتاب «السقیفة عن عمر بن شبنه» تألیف ابی بکر احمد بن عبدالعزیز جوهری نقل می‌کند، و در آنجا می‌گوید: عمر بن شبنه در وثاقت نقل و صدق حدیث در میان اهل سنت معروف است.^۲

سخنی با اهل سنت

اربلی هنگامی که برای تنظیم و تکمیل «کشف الغمه» به منابع اهل سنت مراجعه می‌کند به غیر از مناقب حضرت علی علیه السلام و امام حسن و امام حسین علیهما السلام، درباره سایر ائمه علیهم السلام با کمبود مطلب مواجه می‌شود. او متوجه

۱. کشف الغمه، علی بن عیسی اربلی، نشر بنی هاشمی، ج ۱، ص ۳۹ و ۴۸.

۲. تهذیب التهذیب، شهاب الدین بن حجر عسقلانی، دارالفکر، ج ۷، ص ۴۰۵.

می‌شود که آگاهان آنان نیز در این باره سهل‌انگاری کرده‌اند. به این سبب با ابراز شگفتی و اظهار تأسف از این همه بی‌مهری به ائمه هدی علیهم‌السلام می‌گوید:

«چگونه از منظر دانشمندان اهل سنت نام، یاد، شرح حال، سخنان و حسب و نسب آن گرامیان پوشیده مانده است؟! در حالی [که] آنان در طول تاریخ تلاش می‌کرده‌اند، اسامی و سخنان ناقلان اخبار، اشعار و امثال را در کتابهای مفصل خود بگنجانند، حتی نام و گفتار و حرکات مجانبین، آوازه‌خوانها، لطیفه‌گویان، افسانه‌پردازان، بذله‌گویان و سایر صنفهای عرب، در متن تألیفات و تواریخ قید شده است؛ حتی از افرادی که فقط یک بیت شعر و یا یک ضرب‌المثل گفته‌اند، به توضیح و تفصیل سخن رانده و دربارهٔ آشنایی با ابعاد و نسبت اصوات آوازه‌خوانان و مغنیان به بحث نشسته‌اند؛ اما بسی شگفتی و تأسف است که مؤلفان و قلم‌پردازانی که با آن همه حرص و ولع، این حوادث و نکات غیرمهم را ثبت کرده‌اند، دربارهٔ طایفه‌ای از عرب سخن به میان نمی‌آورند که جدّ آنان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، پدرشان وصی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، مادر آنان فاطمه علیها‌السلام و مادر بزرگشان خدیجه علیها‌السلام و داییه‌های آنان طیب، طاهر، قاسم و عموشان جعفر طیار است و قرآن به پاکی و طهارت آنان شهادت داده و رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بر دوستی و مودت آنان تشویق و امر کرده است.

من به چشم خود مشاهده کردم که در زمان ما قضات و مدرسان آنان، زیارت امام موسی بن جعفر علیه‌السلام را نمی‌پسندیدند و برای ما جایز نمی‌شمردند و هرگاه همراه آنان بودیم و در سر راه به زیارت آن حضرت مشرف می‌شدیم، آنان بیرون توقف و بعد با ما مراجعه می‌کردند. این در حالی بود که خود آنان به زیارت

قبور صوفیه و برخی قبور ناشناخته می‌رفتند. ما از هواهای نفسانی به خداوند متعال پناه می‌بریم.^۱

ترجمه‌ها و تعلیقه‌های کشف الغمه

کتاب پراج «کشف الغمه» از همان روزهای تألیف، توجّه عالمان دینی، دین‌پژوهان و متفکران اسلامی را به خود جلب کرد. وجود ترجمه‌ها و تعلیقات متعدد، از این واقعیت حکایت دارد. در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. «محراب القلوب» از علی بن فیض اربلی در ترجمه کشف الغمه؛^۲

۲. ترجمه ابوسعید حسن بن حسین سبزواری بیهقی؛

۳. ترجمه علی بن حسن زواره‌ای صاحب تفسیر «ترجمة الخواص»؛

او از اساتید مولی فتح الله کاشانی، صاحب تفسیر منهج الصادقین است. زواره‌ای، ترجمه کشف الغمه را در سال ۹۳۸، به زبان فارسی به سامان رسانده و به امیر قوام‌الدین محمد، تقدیم داشته است. وی این ترجمه را به نام «المناقب» منتشر کرده است. این ترجمه با مقدمه میرزا ابوالحسن شعرانی در ۳ جلد چاپ شده است؛

۴. تعلیقات ابراهیم بن علی کفعمی (صاحب مصباح) بر کشف الغمه؛

۵. تعلیقات سید هاشم رسولی محلاتی.

مؤلف کشف الغمه

اربلی در اوایل قرن هفتم در شهر اربل^۱ به دنیا آمد. او پس از اتمام تحصیلات و کسب علوم رایج عصر خویش نزد اساتید فن و نخبگان آن دوران، به ترویج

۱. کشف الغمه، ج ۱، ص ۵.

۲. الذریعه، شیخ آقا بزرگ تهرانی، دار الاضواء، ج ۲۰، ص ۱۴۷.

فرهنگ اسلام پرداخت. وی در فن نگارش، شعر و ادب، توجّه عالمان دانش‌دوست و حاکمان عالم‌پرور را به خود جلب کرد. در دوران جوانی و اواخر خلافت حکمرانان بنی‌عبّاس در زادگاه خویش به فن کتابت و نویسندگی اشتغال داشت و پس از آنکه هلاکو خان مغول بر شهرهای اسلامی، از جمله بغداد استیلا یافت و حکومت بغداد به دست خاندان با کفایت و دانش‌دوست جوینی افتاد، علی بن عیسی اربلی نیز به آنان پیوست و تا اواخر عمر در «دیوان انشاء» [اداره اسناد رسمی و مکاتبات دولتی] با آنان، به‌ویژه عطاء‌الملک جوینی، معروف به علاء‌الدین همکاری نزدیک داشت.

اربلی در دوران زندگی خویش با دانشمندان بزرگ اسلامی، همچون: خواجه نصیرالدین طوسی، سید رضی‌الدین علی بن موسی بن طاووس، یوسف بن مطهر حلّی (پدر علامه حلّی) و حسن بن یوسف بن مطهر حلّی (علامه حلّی) معاصر و مرتبط بود. همچنین مردان سیاست و وزارت در عصر خود، از جمله ابن‌علقمی^۲ وزیر دانش‌دوست و شیعه در اواخر حکومت عبّاسیان، عطاء‌الملک جوینی و برادرش شمس‌الدین به وی توجه داشتند. او در سال ۶۹۳ ق وفات یافت.

علامه امینی صاحب‌الغدیر دربارهٔ او می‌نویسد:

۱. اربل یکی از شهرهای شمالی عراق در نزدیک موصل و منطقه‌ای کردنشین است و امروزه به آن اربیل گفته می‌شود.

۲. ابوطالب مؤیدالدین محمد بن علقمی آخرین وزیر دولت بنی‌عبّاس بود. وی ۱۴ سال در سمت وزارت به جامعه اسلامی، به‌ویژه شیعیان، خدمات شایان کرد. او سیاستمداری شیعی مذهب، عدالت‌پرور، فرهنگ‌دوست، اهل تحقیق و تفکر، خوشنویس و مروج علم و مکتب بود. وی در سال ۶۵۷ ق - یک سال بعد از فتح بغداد توسط هلاکو خان مغول - در همان شهر درگذشت.

«اربعی یکی از دانشمندان و نوابع کم‌نظیر جهان اسلام است که با داشتن دانش سرشار و معلومات چشمگیر در قرن هفتم درخشید. او در زمره بزرگ‌ترین علمای علم ادب پیش از خود قرار دارد. با این حال، او یکی از سیاست‌پردازان عصر درخشان خود بود؛ چنان‌که وی حقیقت فقه و حدیث را آشکار و سنگرهای مذهب را حمایت کرد. کتاب ارزنده‌اش «کشف الغمه»، بهترین اثری است که درباره تاریخ پیشوایان دین، نشان‌دادن فضایل آنان و دفاع از حریمشان و دعوت به سوی آنان نوشته شده است. این کتاب، دلیل قاطع بر دانش زیاد، مهارت در حدیث، ثبات در مذهب، نبوغ در ادب و مهارت در شعر این دانشمند تواناست.»^۱

فضل بن روزبهان شیرازی شافعی، از عالمان اهل سنت نیز در «ابطال الباطل» درباره شخصیت ایشان می‌نویسد: «علمای امامیه اتفاق نظر دارند که علی بن عیسی از بزرگ‌ترین عالمان آنها است. هیچ‌گاه غبار فراموشی، آثار وی را نمی‌پوشاند و کهنگی و پوسیدگی بر آن عارض نمی‌شود. او دانشوری قابل اعتماد است که نقلهای وی را با اطمینان خاطر می‌توان پذیرفت.»^۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. الفدیر، علامه امینی، دارالکتب العربی، ج ۵، ص ۴۵۲.

۲. مقدمه کشف الغمه.

بیتربی

اطلاعیه ثبت نام

حوزه های علمیه سفیران هدایت

به یاری خداوند متعال و الطاف حضرت ولی عصر(عجل الله تعالی فرجه الشریف) از برادرانی که آمادگی خدمت در راه دین دارند با شرایط ذیل جهت تحصیل در حوزه های علمیه سفیران هدایت سراسر کشور ثبت به عمل می آید.

شرایط ثبت نام و پذیرش :

- ۱- برخورداری از صلاحیت های اعتقادی ، اخلاقی ، سیاسی و اجتماعی .
 - ۲- دارا بودن حداقل مدرک دیپلم.
 - ۳- حداکثر سن ۲۵ سال.
 - ۴- نداشتن منع قانونی از نظر نظام وظیفه.
 - ۵- موفقیت در آزمون ورودی .
 - ۶- کسب امتیاز لازم در مصاحبه.
 - ۷- تمهید تحصیل تمام وقت به مدت ۵ سال و انجام خدمت تبلیغی به میزان آن.
- ✓ دانشجویان و کسانی که مدرک فوق دیپلم و بالاتر را دارند از شرکت در آزمون ورودی معاف بوده و بر اساس بالاترین معدل با انجام مصاحبه پذیرش می شوند.

زمان ثبت نام: ۱۳۸۸/۱/۱۵ لغایت ۱۳۸۸/۲/۳۱

آزمون ورودی : ۱۳۸۸/۴/۱۱ رأس ساعت ۹ صبح

اعلان نتایج آزمون : ۱۳۸۸/۵/۸

زمان مصاحبه : نیمه دوم مرداد ۱۳۸۸

اعلان نتایج : نیمه اول شهریور ۱۳۸۸

داوطلبان محترم جهت دریافت دفترچه راهنما و فرم ثبت نام می توانند از تاریخ ۱۳۸۸/۱/۱۵ به ادارات مرکزی پست سراسر کشور و یا به سایت www.howzeh-Qom.com مراجعه نموده و برای اطلاعات بیشتر با تلفن ۰۲۵۱-۲۹۱۴۹۷۱ تماس حاصل نمایند.

روابط عمومی مرکز آموزشهای تخصصی تبلیغ

حوزه علمیه قم